

Samlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 90 1969

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ.

Göteborg: Lennart Breitholtz

Lund: Staffan Björck, Carl Fehrman

Stockholm: E. N. Tigerstedt, Örjan Lindberger

Umeå: Magnus von Platen

Uppsala: Gunnar Tideström, Gunnar Brandell

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Hällbyg. 34 c, 752 28 Uppsala

Printed in Sweden by

Almqvist & Wiksells Boktryckeri AB, Uppsala 1970

inte ut några nycklar till Tjechovs privatliv eller personlighet. Också den komparativa aspekten ger magert utbyte: Turgenev, Tolstoj, Maupassant — det väsentliga är här inte influenser utan det sätt på vilket Tjechov finner egna lösningar på likartade tekniska problem. Den sociala bakgrunden spelar större roll (som hos alla ryska författare) men har starkt överbetonats av moderna ryska forskare (t. ex. Berdnikov, A. P. Čechov, 1961).

Tjechovs utveckling är framför allt en fråga om stil, berättarteknik, tematik. Av speciellt intresse är åren 1886–90, en övergångsperiod, när han utformar sin nya novellteknik (»Stäppen» utgör här ett slags experimentverkstad), arbetar på en roman, diskuterar olika möjligheter av »engagemang» som låter sig förenas med de principer om »konstnärlighet» och »objektivitet», som han samtidigt energiskt försvarar. Han finner snart denna nya stil (som givetvis växer fram ur hans tidigare) med de typiskt tjechovska ingredienserna av stämning, undertext, impressionism eller vad man nu vill benämna dem. Ändå är det anmärkningsvärt i hur hög grad han varierar sina mönster, hur han undgår att upprepa sig själv. En rysk forskare har sagt att berättelserna från 90-talet är alla satta i olika tonart och en analys av stil och berättarmetoder visar hur riktigt det är. Även om det finns motiv och stilgrepp som binder dem samman måste varje berättelse av Tjechov analyseras för sig som självständiga lösningar av olika stilistiska och tematiska problem.

Det finns redan några böcker på engelska om Tjechovs liv (Magarshak, Simmons) och om hans dramatik (Magarshak, Valency). Thomas Winner är den första som ger en samlad översikt av hans novellistik. Det är en utmärkt introduktion. Han följer en kronologisk linje men söker samtidigt samla berättelserna till tematiska enheter som understryks av kapitelrubrikerna (Chekhov and Tolstoy, *The Searching Stories*, *The Narcissus Theme*, *The Bourgeoisie*, *Beauty and Banality*, *Life in a Shell*). Metoden, som ger överskådlighet och sammanhållning, har redan använts av ryska forskare. Det finns en del som talar för den men den kan samtidigt ge ett oriktigt intryck av att Tjechovs utveckling är framför allt tematisk, att han går från en grupp av ämnen till en annan. Den medför också lätt att berättelser, som inte passar in under kapitelrubrikerna, helt faller bort. Hos Winner saknar man sålunda med en viss förvåning två sådana välkända och berömda noveller som »Studenten» (en av Tjechovs egna favoritberättelser) och framför allt »Biskopen».

De berättelser som Winner väljer analyserar han klart och utförligt. Ofta har han friska,

personliga synpunkter: han läser »Stäppen» som en allegori om liv och död (det finns andra, sämre tolkningar) och han påpekar Tjechovs användning av »archetypes», både antika (Ariadne, Narcissus, Amor och Psyche) och litterära (Hamlet, Anna Karenina). Trots att boken främst är skriven som en introduktion för amerikanska läsare får han med en rad intressanta synpunkter på Tjechovs stil och språk. Man kunde dock önska en utförligare behandling av berättartekniken, av de element som ger Tjechovnovellen dess speciella prägel: berättarens roll och point-of-view-tekniken, den impressionistiska struktureringen av novellerna, som lämnar åt läsaren att själv forma helhetsbilden och framför allt »lyrismen» eller, rättare sagt, den väl avvägda balansen mellan stämningsskapande och neutrala stildrag.

Nils Åke Nilsson

Fransk romanhistoria

I sin förträffliga serie Collection U, avdelningen Lettres Françaises, har förlagshuset Armand Colin utgivit två handböcker till den franska romanens historia. Franska revolutionen utgör den naturliga gränsen; för tiden fram till revolutionen svarar Henri Coulet med två volymer och för tiden efter Michel Raimond med en volym. Raimond har för övrigt tidigare dokumenterat sig som romanforskare med dissertationen *La Crise du roman des lendemains du naturalisme aux années vingt* (1966).

Henri Coulet: *Le Roman jusqu'à la Révolution*. T. 1–2. Paris 1967–1968.

I första delen av verket tecknar Henri Coulet på 556 sidor den franska romanens historia till och med 1700-talet. I den andra sammanställer han på 279 sidor en antologi, som omfattar dels teoretiska och kritiska texter till romanens historia, dels läs- och stilprov ur romaner, som han kommenterat i sin första del.

Det blir huvudsakligen Coulets del om romanens historia, som jag kommer att uppehålla mig vid. Antologidelens urval blir nämligen icke representativt, därför att Coulet — som han öppet deklarerar i förordet — inte medtagit »les textes les plus pénétrants, parce qu'ils sont aussi les plus connus, ceux que tout étudiant a lus ou peut lire dans des manuels, des recueils scolaires ou des éditions courantes» (2, s. 5.). Det blir för all del ändå många intressanta och stimulerande texter från Chrétien de Troyes till de Sade, som Coulet presenterar. Man får t. ex. smakprov ur Fancans *Le Tombeau des Romains* (1626) och ur Huets berömda *Traité de l'Origine des Romains* (1670). Men

man hittar alltså inte i Coulets urval Rabelais' prologer, Boileaus *Dialogue des Héros de Romains*, Diderots *Eloge de Richardson* eller Rousseaus *Entretien sur les Romains*.

På samma sätt har Coulet resonerat beträffande urvalet av läs- och stilprov, om vilka han meddelar, att de han tar med är föga kända, men att han återger dem med den fromma förhoppningen, att de skall inspirera »la curiosité et le désir de lectures plus amples» (2, s. 6).

Desto representativare är Coulets romanhistoria. I introduktionen diskuterar förf. olika definitioner av »roman» och slår ner på romanens eviga dilemma: »fiction connue comme fiction et reçue et éprouvée comme vérité» (s. 14). Han prövar möjligheterna att klassificera romanen efter genre, stoff och teknik, men väljer rimligt nog att för sin översikt följa ett strängt kronologiskt schema. Coulet skisserar också några faktorer som varit av betydelse för romanens utveckling: inflytande från epokgörande verk som *Don Quixote* eller *La Nouvelle Héloïse*, otillräckligheten av den tidigare romankritiken och romanens låga anseende, m. m. Coulet summerar riktigt, att romanparodisterna ofta betytt mer för romanens utveckling än romanteoretikerna.

Det första kapitlet behandlar romanen under 1100- och 1200-talen. Här står självfallet Chrétien de Troyes och hans versromaner i centrum. Inledningsvis diskuterar Coulet också etymologien till ordet »roman» och preciserar ytterligare, att verbet »romancier» i början på 1200-talet betydde »översätta från latin till franska». Denna synpunkt har för övrigt Knud Tøgeby nyligen tagit upp och vidareutvecklat i en intressant uppsats »Romanens metamorfoser» i *Romanproblemer* (1968).

Nästa kapitel tar upp fiktionsprosans frammarsch under 1400-talet och därefter behandlar Coulet i stora kapitel romanen under renässans, barock och klassicism för att sluta med tre stora kapitel om 1700-talsromanen.

Coulets bok är ett utmärkt arbete, genomgående klart och pedagogiskt uppställt. För de olika epokerna summerar han allmänna drag, behandlar i mån av tillgång betydelsefulla teoretiska och kritiska verk och diskuterar de olika dominerande genrererna för respektive skeden. De viktigaste romanerna analyseras både till stoff och form, och Coulet riktar flera gånger uppmärksamheten på verk som tidigare varit föga kända. Ett exempel är Marguërite Briets *Les Angoysses douloureuses d'Helisenne de Crenne* (1538), som visar sig vara en jagroman med flera jagberättare och som Coulet tilldelar »une intensité d'accent qui ne se fera plus entendre avant les *Lettres Portugaises*» (s. 105).

Likaledes stimulerar Coulets behandling av den av honom märkbart beundrade *l'Astrée*, vilken han — väl med någon överdrift — betraktar som »le premier des romans modernes» (s. 144). Ett tacksammt avsnitt att behandla är naturligtvis 1700-talsromanen, som Coulet ägnar i huvudsak stor omsorg. Man vill gärna framhålla hans analyser av *Manon Lescaut* och *Les Liaisons dangereuses*.

Man kan naturligtvis opponera på åtskilliga punkter, när det gäller ett så stort och innehållsrikt arbete som detta. Sålunda är anmälaren inte övertygad av de skäl Coulet förebär för att utesluta *Roman de Renart* och än mer *Roman de la Rose* ur sin framställning av versromanen (s. 79). Coulets genomgång av klassificeringsmöjligheter enligt berättartekniska grunder (s. 15) är valhant och hans avsnitt om »tradition des textes» (s. 29) intetsägande. Avsnittet om Voltaire (s. 394-401) ter sig märkvärdigt livlöst och magert.

Som helhet är emellertid Coulets romanhistoria en utmärkt och innehållsrik handbok, som varmt kan anbefallas.

Michel Raimond: *Le Roman depuis la Révolution*, Paris 1967.

Michel Raimonds bok tar vid, där Henri Coulets slutar, och för den franska romanens historia fram till le nouveau roman och 1960-talet.

Raimonds arbete är emellertid något annorlunda upplagt. Författaren säger själv i sitt förord, att han inskränkt sig till »une chronique où sont marquées les étapes d'une évolution, où sont définies les principales orientations de ce genre» (s. 4) och att han föredragit att analysera några väsentliga romaner framför att förlora sig i allmänna resonemang. Han disponerar sitt arbete i två huvuddelar:

1. Romanens historia efter franska revolutionen (s. 7-217)
2. En antologi av kritiska och teoretiska texter från de Sade till Goldmann (s. 231-362).

Liksom Coulet slutar Raimond sin bok med en kronologisk tabell, bibliografi och register över författare, romaner, teoretiska arbeten och termer.

I ett kapitel om romanen före Balzac inleder Raimond med att summera de konventionella dragen i genren. I ett viktigt avsnitt om romanens förnyelse uppehåller han sig vid Walter Scotts betydelse för den romantiska romanen. I samband med romantiken och den historiska romanen diskuterar Raimond också Lukacs' exemplifieringar av hur historien tjänar till att illustrera en aktuell politisk tendens eller moral.

Kapitlet om den moderna romanens födelse

koncentrerar sig till Stendhal och Balzac, som båda får en omsorgsfull behandling. En talande karakteristik av *Le Rouge et le Noir* ger Raimond med omdömet »réalisme agressif» (s. 34). Likaså är avsnittet om Balzac, inte minst sidorna om »Balzac et l'Art du Roman» (s. 60-67), instruktivt och välavvägt.

Ett kapitel om realismens kulmen har Flaubert och Zola i centrum, men slutar med Jules Vallès, vars Jacques Vingtras-trilogi Zola betecknade som »un livre vrai, un livre fait de documents humains les plus exacts et les plus poignants» — ett respektfullt omdöme av naturalismens stormästare.

De fjärde och femte kapitlen koncentreras på nittonhundratalsromanen. Proust får ett innehållsrikt och generöst avsnitt (s. 148-163), som följs av en summering av »Les nouvelles techniques romanesques» (s. 163-174), som byggs upp kring Gide. Existentialismens roman får en bra och klagörande introduktion, men behandlas i övrigt förvånansvärt kortfattat, något som också gäller »le nouveau roman».

Antologin av representativa teoretiker och kritiker utgör i dubbel bemärkelse en betydande del av Raimonds bok. Romanförfattarna är väl representerade: i utdrag presenteras bl. a. så viktiga insatser som Balzacs företal till *La Comédie humaine*, Zolas företal till *L'Assomoir* liksom hans *Le Roman expérimental*, Maupassants förord till *Pierre et Jean*, Gides *Journal des Faux-Monmayeurs* och Mauriacs *Le Roman-cier et ses personnages*. Däremot saknar man bidrag av t. ex. Flaubert, Butor och Robbe-Grillet.

Bland kritiker och litteraturhistoriker märks t. ex. Thibaudet, Pouillon, Pré vost och Curtis. Det enda icke-franska namnet bäres av Georg Lukacs.

Bibliografien är innehållsrik och omfattar 233 nummer, men därav är bara sex av forskare utanför Frankrike. det är förutom Lukacs endast Curtius och Saintsbury som får komma med. I en handbok för universitetsstudier vore det väl inte orimligt att ge en hänvisning exempelvis till Hunts *Balzac's Comédie Humaine*, Greens *The Mind of Proust*, Turnells *The Novel in France* och *The Art of French Fiction* eller Gerda Zeltner-Neukomms nyttiga lilla bok *Das Wagnis des französischen Gegenwartroman*. Raimonds förtjänstfulla arbete har sin styrka i författarens överblick över romanens utveckling och i hans teoretiska och tekniska utläggningar och iakttagelser. Han uppehåller sig vid väsentligheter. Koncentrationen till vissa delar av stoffet balanseras dels av författarens korta översikter och summeringar, dels av den kronologiska tabellen. I jämförelse med Coulet ställer emellertid Raimond i större

utsträckning krav på förkunskaper hos sina läsare.

Bertil Romberg

Werner Welzig: *Der deutsche Roman im 20. Jahrhundert*. / Kröners Taschenausgabe Bd. 367 / Alfred Kröner Verlag. Stuttgart 1967.

Den som regelbundet sysslar med tysk litteratur kan knappast undgå att känna glädje över den mängd litteraturorienterade och litteraturanalyserande handböcker som numera kommer ut i de båda tyska statsbildningarna. Vanligen är också kvaliteten hög. Inte minst gäller det interpretationer som är avsedda för skolans eller universitetsundervisningens behov. Ett sådant sammanfattande arbete som den unge forskaren Werner Welzigs handbok *Der deutsche Roman im 20. Jahrhundert* finns det goda skäl att välkomna från svensk synpunkt. Själv skriver förf. i det inledande avsnittet om behovet av ett dylikt arbete: »Trotz einer Fülle von Einzeluntersuchungen und Interpretationen mangelt es bis heute an einer systematischen Erschliessung der modernen Epik, die von Gesichtspunkten aus, die an einzelnen Werken zu Einsichten geführt haben, die Eigenart anderer Romane zu erforschen trachtet.» — I detta sammanhang framhåller Welzig att det alltjämt återstår mycket att utforska rörande den tyska nutidsromanen. Sålunda saknas en grundlig undersökning om vilken roll dagboken och den dagboksbetonade rapporten spelar i romanen, vidare utförliga arbeten om språkformen i våra dagars epik. Detta finner Welzig så mycket mera anmärkningsvärt, som nutida romanförfattare ofta i brev, dagböcker och uppsatser kommenterar sina egna verk eller också skriver om kända diktares konstnärliga principer. I fortsättningen av sin inledning kommer Welzig in på monterromanen som han försvarar mot beskyllningen att vara en »produkt av finurlig beräkning» (jfr H. H. Jahnn om Heinrich Manns verk). Vidare kritiserar Welzig brister i den litteraturvetenskapliga terminologin. En svensk läsare måste härvidlag beklaga att Staffan Björcks pionjärbete »Romanens formvärld» hittills inte har kommit ut på ett världsspråk och därigenom fått påverka den internationella vetenskapliga diskussionen om romanens formproblem. (Det skulle naturligtvis förutsätta att Björcks bok fick förse med en beläggsamling från världslitteraturen.) Welzig framhåller emellertid att litteraturforskningen på en punkt verkligen har lyckats med en framstöt, nämligen när det gäller att klarlägga berättarens roll